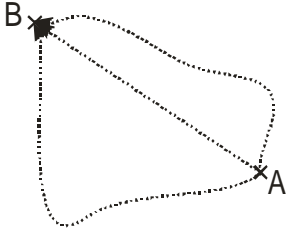

4.1.6 Elektrický potenciál

Předpoklady: 4105, mechanická práce

Pedagogická poznámka: Pokud nemáte čas je možné tuto hodinu probrat za 30 minut. Musíte však vynechat nebo urychlit sestavování závěrečné tabulky, což je podle mého názoru škoda.

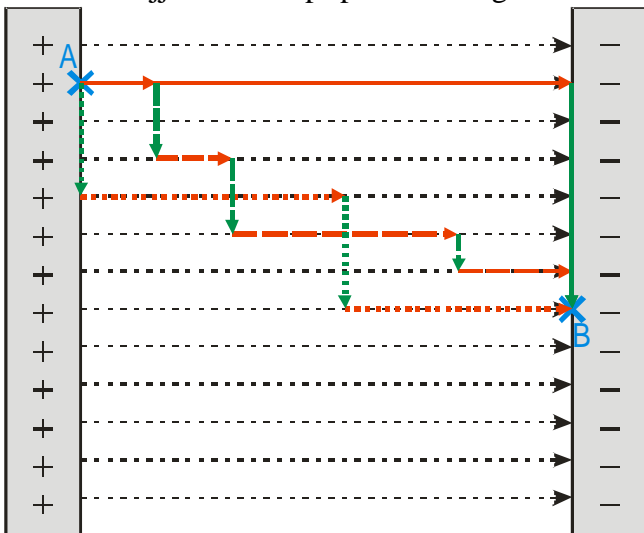
Vrátíme se ještě jednou k napětí. Napětí je práce při přemístění jednotkového náboje z A do B.

Na přemístění, ale můžeme použít různé cesty $\Rightarrow$ pokud má mít pojem napětí smysl, musí platit, že práce vykonaná elektrickou silou při přemístění z A do B je stejná při libovolné cestě (Jinak by pro body A B neexistovala jedna hodnota napětí, ale mnoho, možná nekonečně mnoho různých hodnot).

Je to rozumný předpoklad?

Zkusíme nejjednodušší případ – homogenní elektrické pole.

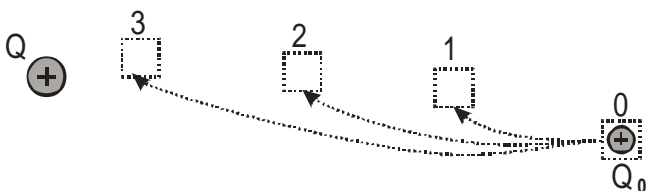
Různým typem šrafování jsou vyznačeny různé cesty z A do B. Všechny cesty můžeme rozdělit na:

- červené úseky (rovnoběžné se směrem pole, při pohybu po nich se koná práce)
- zelené úseky (kolmé na směr pole, při pohybu po nich se nekoná práce).

Velikost síly je pořád stejná, součet všech červených úseků pro všechny cesty také $\Rightarrow$ ve všech případech pole vykoná stejnou práci.

Dodatek: Stejně tak nezávisí práce na křivce, po které se pohybujeme, při pohybech v gravitačním poli (bez tření). Síly, které vytvářejí pole s touto vlastností, se nazývají konzervativní.

Máme kladný náboj Q , a druhý kladný náboj Q_0 , který je v místě 0. Z místa 0 ho budeme přemísťovat na místa 1,2,3.

Kdo koná práci?

Nepůjde to samo (kladné náboje se odpuzují) $\Rightarrow$ budeme muset náboj tlačit a v označených místech ho udržet (aby samovolně neunikl) $\Rightarrow$ pole koná zápornou práci, my konáme kladnou. (Jako když tlačíme vozík do kopce).

Přemístěný náboj má energii (stejně jako zvednuté věci) $\Rightarrow$ může vykonat nějakou práci. Na čem energie závisí?

- na poloze (do větší blízkosti náboje Q je těžší náboj Q_0 přenést $\Rightarrow$ ve větší blízkosti náboje Q má náboj Q_0 větší energii)
- na velikosti náboje Q_0

Množství energie závisí na velikosti přemístěvaného náboje (podobně jako síla) $\Rightarrow$ hledáme objektivní veličinu (stejnou pro všechny náboje jako je elektrická intenzita) $\Rightarrow$ energii, kterou by

v daném místě měl náboj o velikosti 1C = **elektrický potenciál** $\varphi = \frac{E_p}{Q}$ [J/C]

Jakou má jednotku?

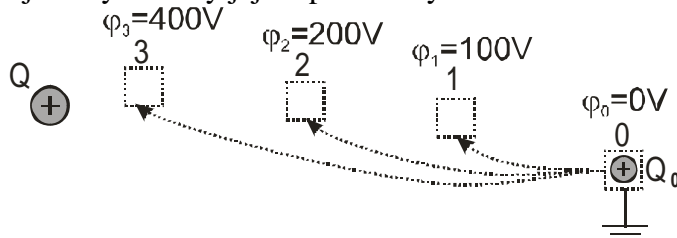
Stejnou jako napětí (práce vykonaná při přemístění náboje 1C) $\Rightarrow$ 1 volt

Potenciální energie závisí na tom, kde si zvolíme nulovou energii. $\Rightarrow$ **Za hladinu nulového potenciálu považujeme Zemi a předměty vodivě spojené se Zemí.**

Jaký je vztah potenciálu a napětí?

Vezmeme náš předchozí obrázek, místo 0 spojíme vodivě se Zemí.

Ve vyznačených bodech jsou vyznačeny jejich potenciály.

Jaké je napětí mezi bodem 1 a 2?

$$U_{1,2} = \varphi_2 - \varphi_1$$

$$U = 100\text{V}$$

Jaké je napětí mezi body 1 a 3?

$$U = \varphi_3 - \varphi_1$$

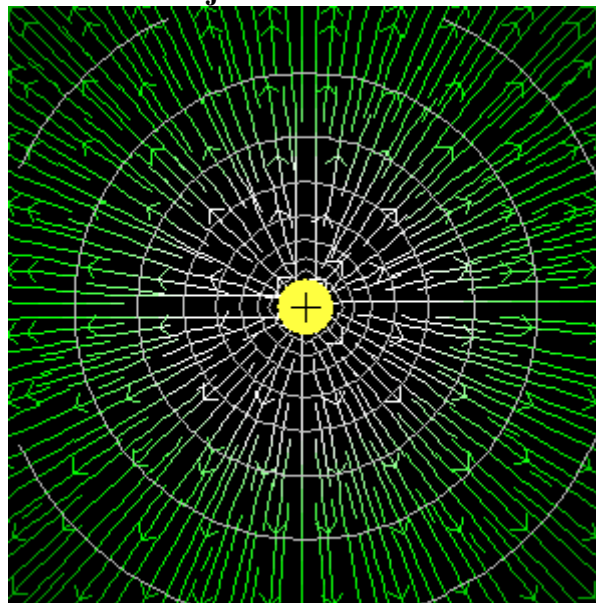
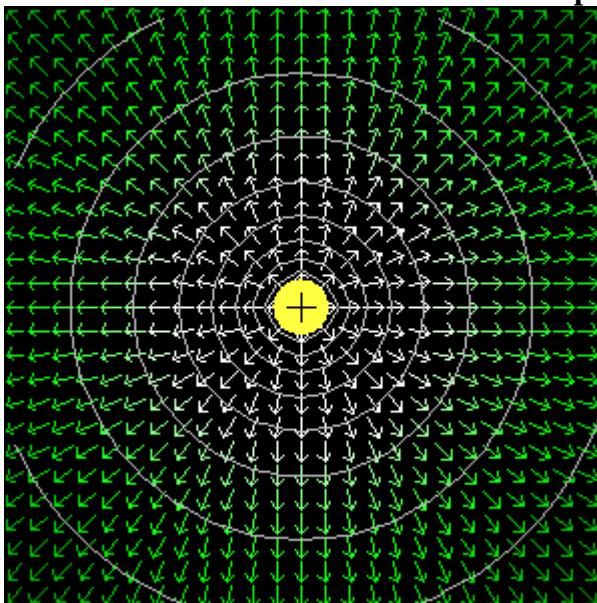
$$U = 300\text{V}$$

Napětí mezi dvěma body je rozdíl potenciálů v těchto dvou bodech.

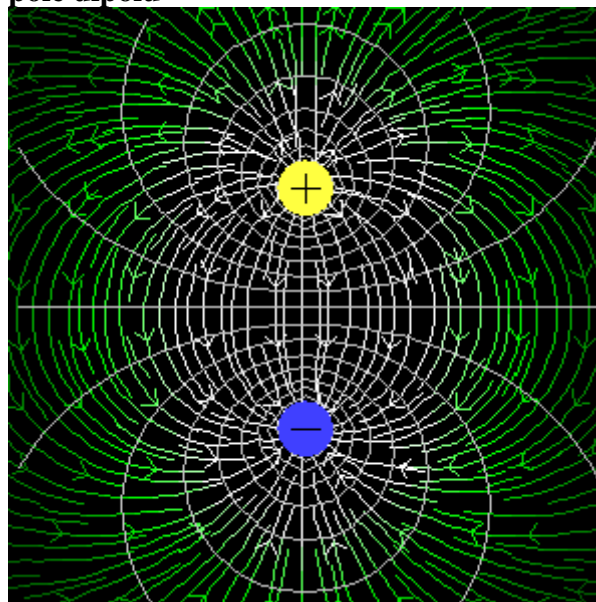
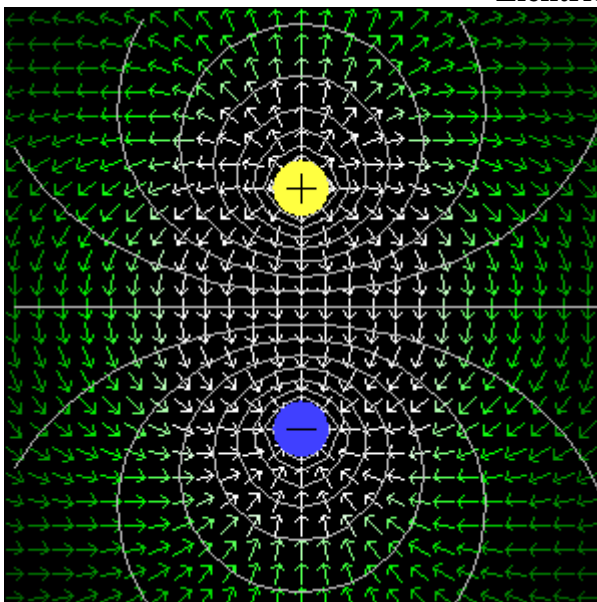
K popisu elektrického pole můžeme používat i ekvipotenciální plochy = plochy, sestavené z bodů, které mají stejný potenciál (mají podobný význam jako vrstevnice na mapě. Vrstevnice spojují místa se stejnou nadmořskou výškou a tedy i se stejnou gravitační potenciální energií).

Pedagogická poznámka: Studenty nechávám ekvipotenciální plochy kreslit do obrázku z předminulé hodiny, samozřejmě nejdříve samostatně.

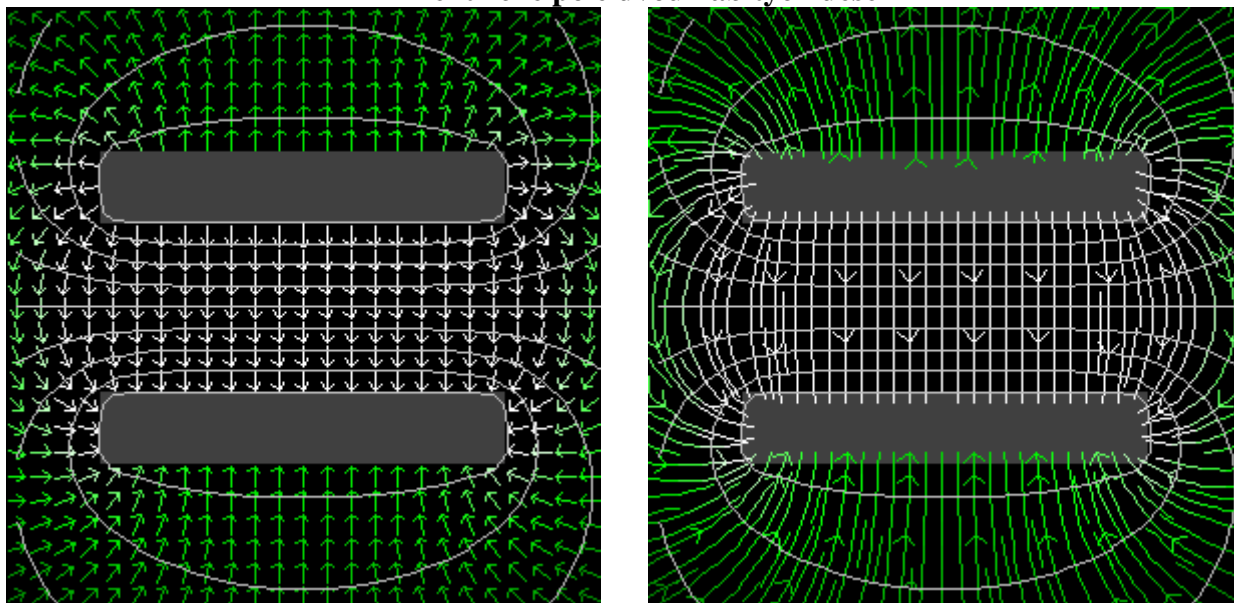
Elektrické pole bodového náboje

Elektrické pole dipólu

Elektrické pole dvou nabitých desek

Elektrické siločáry jsou vždy kolmé na ekvipotenciální plochy.

Pedagogická poznámka: Ačkoliv zbytek hodiny je z hlediska „předávání poznatků“ víceméně zbytečný („nic nového“ se studenti nedoví), považuji ho za velmi důležitý. Ve škole by nemělo jít jenom o přednesení maximálního množství údajů, ale měli bychom se snažit studentům pomoci v tom, jak tyto údaje efektivně zpracovávat. Zbytek hodiny je jedním z takových pokusů. Že není zbytečné se tímto zabývat dokumentuje i to, že závěrečnou tabulku bez následujícího povídání dosud nesestavil nikdo.

Př. 1: V elektrostatice jsme dosud probrali šest veličin: F , E , W , U , φ a E_p . Těchto šest veličin můžeme podle jejich charakteru rozdělit do dvou skupin po třech.

První skupinu tvoří veličiny, jejichž **hodnota závisí na velikosti náboje** (z pohledu nábojů subjektivní), který v prostoru sledujeme: F , W , E_p .

Druhou skupinu tvoří veličiny, jejichž **hodnota nezávisí na velikosti náboje** (z pohledu nábojů objektivní), který v prostoru sledujeme (jsou stejné pro všechny umístěvané náboje): E , U , φ .

Př. 2: Ke každému z následujících „termínů“ („strmost kopce“, „nadmořská výška“, „převýšení“) přiřaď dvě z šesti probraných elektrostatických veličin: F , E , W , U , φ a E_p .

„strmost kopce“ : F , E

„nadmořská výška“: E_p , φ

„převýšení“: W , U

⇒ vždy najdeme jednu „objektivní“ a jednu „subjektivní“ veličinu

Př. 3: Sestav tabulku, která bude obsahovat „termíny“ („strmost kopce“, „nadmořská výška“,

„převýšení“), probrané elektrostatické veličiny: F , E , W , U , φ a E_p a bude zachycovat souvislosti objevené v předchozích příkladech.

Všechny předchozí souvislosti můžeme shrnout do následující tabulky:

Závěrečný přehled elektrostatických veličin		
Význam	Veličina závislá na velikosti náboje	Veličina nezávislá na velikosti náboje
„Strmost kopce“ vytvořeného elektrickým polem	Elektrická síla F	Elektrická intenzita E
Energie („nadmořská výška“)	Energie elektrického pole E_p	Potenciál φ
Práce („převýšení“)	Práce konaná elektrickým polem W	Napětí U

Pedagogická poznámka: Tabulka je důležitá. Jde o způsob, jak zkoušet studenty naučit vzájemné spojování a utřídování informací. Pokud je čas, je vhodné nechat studenty, aby si probrané jednotky na základě předchozích příkladů utřídili do tabulky sami a jejich výtvary korigovat.

Shrnutí: Náboje v elektrickém poli mají potenciální energii. Za místo s nulovou hodnotou této energie považujeme povrch Země (a předměty s ním spojené). Této energii přepočítané pro náboj 1 C říkáme potenciál.